

Katarzyna Superczyńska

Uniwersytet Gdański

Terroryzm polityczny na pograniczu prawa i nauk politycznych

Political terrorism on the border of law and political sciences

Słowa kluczowe: terroryzm, prawo, polityka, definicja legalna, przemoc, interpretacja, estetyka

Key words: terrorism, law, politics, legal definition, violence, interpretation, aesthetics

Streszczenie

Na przełomie ostatnich dekad terroryzm, nie tylko polityczny, stał się pojęciem używanym powszechnie. Co więcej, ujawniła się potrzeba skrupulatnego doprecyzowania definicji terroryzmu. Świat prawa międzynarodowego publicznego opiera się na pewnych nieporuszalnych fundamentach, które nie ewoluują. Niemniej, nauki społeczne zachęcają do tworzenia jak najbardziej precyzyjnych definicji, by móc bezpośrednio interpretować polityczne (czy też quasi-polityczne) oraz stricte objęte zakazem formalnym działania, jako terroryzm. Zaznaczyć należy, że problem definiowania terroryzmu politycznego ma charakter interdyscyplinarny, leży na pograniczu prawa, nauk politycznych, nauk o bezpieczeństwie itd. W związku z tym, że dla obu dziedzin stanowiących przedmiot zainteresowania autorki główną ideą powinno być osiągnięcie konsensusu w znalezieniu pojęcia terroryzmu politycznego, obie te nauki winny się przenikać i wzajemnie uzupełniać, by stworzyć twór na kształt „definicji legalnej”, pozwalającej bezbłędnie oceniać i kwalifikować działania. Znalezienie wspólnego mianownika jest niezbędnie nie tylko w aspekcie natury technicznej, ale przede wszystkim w kwestii bezpieczeństwa ludzkości.

Abstract

Over the past decades, terrorism (not just political) has become an increasingly used concept. In addition, there was a need to focus on a thorough refinement of the definition of terrorism. The world of public international law rests on some immovable foundations that are not developing. Nonetheless, social sciences encourage the creation of the most precise definitions to be able to directly interpret some political (or quasi-political) and strictly prohibited acts as terrorism. It should be noted that the problem of defining political terrorism

lies on the border between law and political sciences. Due to the fact that in both areas the main idea should be to reach a consensus in finding a concept of political terrorism, both sciences should interpenetrate and complement each other to create a work in the shape of a "legal definition" that allows for error-free evaluation and qualification of activities. Finding a common denominator is necessary not only in the technical aspect, but above all in the field of human security.

Powszechnie panuje przekonanie, że każda nowa forma, czy przejaw terroryzmu wymaga uwzględnienia definicyjnego. Podejście stricte kazuistyczne powoduje odejście od wnioskowania, czyli usuwania luk prawniczych, które jest przejawem analogii, związanej z rozwojem myśli prawniczej. Jak wskazywał Zbigniew Cesarz, terroryzm nie jest pojęciem możliwym do precyzyjnego zdefiniowania¹. Owa trudność jest konsekwencją wielości form i nieustannej ewolucji tego zjawiska. Niemniej jednak, ciągle spory definicyjne powodują, że każda istniejąca klasyfikacja terroryzmu wydaje się być niewystarczająca. Mając na uwadze bezpieczeństwo społeczeństwa, każdorazowa ingerencja w pojęcie terroryzmu politycznego powoduje trudności w odpowiednim kwalifikowaniu czynów uznawanych za terroryzm.

Rys historyczny

Termin „terroryzm” wywodzi się od łacińskiego słowa *terror*, oznaczającego trwogę, strach, a nadto uczucia związane z przemocą, czy też gwałtem. W języku polskim słowo to przyjmuje dwie formy – działania i skutku, czyli aktu przemocy oraz konsekwencji jaką przybiera postać przerażenia². Niemniej jednak, sama nazwa „terroryzm” wywodzi się z czasów Rewolucji Francuskiej, gdzie definiowano nim akty przemocy stosowane przez jakobinów. Pierwotnie nazwa ta wyznaczała model sprawowania władzy, dążący do przymusowego podporządkowania obywateli. Dopiero XX wiek przyniósł zmianę pojęciową, ponieważ zaczęto w ten sposób określać akty przemocy i oddziaływania na rządy celem wymuszenia określonych zmian w polityce³. Mając na uwadze powyższe, wskazać należy, iż obecnie funkcjonuje przynajmniej sto definicji terroryzmu⁴. Brak ogólnie akceptowanej,

¹ Z. Cesarz, E. Stadtmuller, *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wrocław 2002, s. 351.

² M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. III, Warszawa 1989, s. 498.

³ J. P. Jenkins, *Terrorism*, [w:] *Encyclopedia Britannica Online*, <https://www.britannica.com/topic/terrorism>, [dostęp: 28.09.2019].

⁴ A. Schmid, *Political Terrorism: A Research Guide*, New Brunswick 1984, za: W. Laqueur, *Reflections on Terrorism*, "Foreign Affairs" 1986, vol. 65, no 1, s. 88.

jednej i spójnej definicji omawianego zjawiska jest tematem dyskusji nie tylko na arenie prawa międzynarodowego, ale również przedmiotem sporu badaczy i znawców zagadnienia.

Terroryzm polityczny nie jest jednak zjawiskiem nowym. Mianem pierwszego terrorysty określa się Herostratesa z Efezu, który w 356 r. p.n.e. dopuścił się przestępstwa przeciwko mieniu, jakim było podpalenie świątyni Artemidy⁵. Celem jego działania było zyskanie sławy, a zatem osiągnięcie jednego z atrybutów władzy. Co więcej, wskazując na historyczne przejawy terroryzmu, Spartanie wychowywani w duchu strachu, ciągłej woli, przemocy i siły – dążyli do nieograniczonej władzy ich quasi-państwa. Nieustanne terroryzowanie ludów również pojawiała się wśród społeczności Asasynów, Mogołów, czy też w momencie rządów cara Iwana Groźnego⁶.

Jak już wspomniano, pojęcie terroryzmu zaczęło się klarować podczas Rewolucji Francuskiej, gdzie szeroka skala represjonizmu przejawiała się nie tylko w krwawych rządach Komitetu Bezpieczeństwa Publicznego. Liczba gilotynowanych, czy też Francuzów poddanych represjom⁷ łącznie wynosi około 340000 ofiar⁸.

Stała dynamika pojęcia „terroryzmu” spowodowała, iż w XIX wieku stał się on atrybutem nie państwa, a jego przeciwników. Anarchistyczne hasła implikowały chęć buntu, a co za tym idzie – serie ataków terrorystycznych, do których doszło w całej Europie. Ataki skierowane były przeciwko głowom państw, przedstawicielom administracji, tudzież policji. Można w tym przypadku stwierdzić, iż XIX-wiecznym celem terroryzmu byli indywidualni politycy oraz jednostki stricte związane ze strukturą państwa.

Lata trzydzieste XX wieku nadały innego charakteru pojęciu terroryzmu. W tym okresie terroryzmem zwano masowe praktyki represjonizmu przywódców przeciw obywatelom⁹. Różnie nacechowane fale terroryzmu miały jak dotąd zasięg narodowy. Za kamień milowy terroryzmu międzynarodowego uznaje się 1968 rok, kiedy to porwano samolot izraelskich linii lotniczych. Kolejnym atakiem na skalę międzynarodową był zamach podczas Igrzysk Olimpijskich, gdzie organizacja „Czarny Wrzesień” wprowadziła reprezentantów Izraela, co zakończyło się ich śmiercią. W związku z tym, na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku terroryzm uzyskał rangę międzynarodową¹⁰. Akty terroryzmu pojawiały się również w obrębie sfery religijnej, czy ataków przeciwko konkretnym grupom społecznym. Zauważyć można, że terroryzm polityczny zyskał status

⁵ R. Borkowski, *Konflikty współczesnego świata*, Kraków 2001, s. 120.

⁶ I. Resztak, *Pojęcie, historia i typologia zjawiska terroryzmu*, „Prokuratura i Prawo 2012, nr 7-8, s. 153.

⁷ B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 1999, s. 13.

⁸ R. Borkowski, *op. cit.*, s. 122.

⁹ B. Hoffman, *op. cit.*, s. 21.

¹⁰ K. Wiak, *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Lublin 2009, s. 26.

jednej z najpopularniejszych metod wykorzystywanych do walki politycznej¹¹, o czym głównie świadczy przełomowy i największy zamach, do którego doszło 11 września 2001 roku. Niewątpliwie tragiczny w skutkach atak na World Trade Center otworzył nową erę terroryzmu politycznego, dla której głównym narzędziem szerzenia strachu były ataki samobójcze.

Definiowanie terroryzmu i jego istota

Dla współczesnego świata terroryzm zalicza się do grona najpoważniejszych (głównie w konsekwencjach) zagrożeń. Mając na względzie wcześniej wskazany przekrój historyczny, zwolennicy omawianej metody cechują się znaczną innowacyjnością, a wiele form ich ataku przybiera coraz bardziej spektakularne formy. Wskazuje się, że zagrożenie bezpieczeństwa życia społecznego jest bezpośrednio związane z niewypracowaną skuteczną metodą przeciwdziałania, a ta wynika z niemocy teoretycznej. Podkreślenia wymaga fakt, iż terroryzm jest ściśle powiązany z terrorem, czyli dążeniem do mechanicznego dyrygowania życiem społecznym. Bez wątplenia można określić terror mianem motywu i instrumentu terroryzmu. Mając na uwadze powyższe, możliwy do wyciągnięcia jest wniosek, że w kwestii terroryzmu mamy do czynienia z pewną mieszaniną terminologiczną, a także z problematyką rozróżnienia tego zjawiska od innych aktów przemocy politycznej.

W dyskursie naukowym podnosi się, iż koniecznym jest wskazanie adekwatnego wyjaśnienia pojęcia terroryzmu. Wskazuje się ogromną potrzebę poznania istoty i charakteru, które pozwolą na opracowanie skutecznej strategii pozwalającej przeciwdziałać owym zamachom¹². Próby stworzenia definicji, która posiadałaby charakter uniwersalny podejmowano wielokrotnie. Powstało multum pojęć, które w związku z dynamiką terroryzmu, każdorazowo uwzględniały nowe formy ataków terrorystycznych. Co więcej, różnice definicyjne pojawiają się nie tylko wśród organizacji międzynarodowych (nie tylko politycznych), ale również pośród państw¹³.

Zdefiniowano terroryzm jako metodę walki politycznej, tudzież strategii, dla której przemoc jest skutecznym sposobem pozwalającym osiągnąć cele polityczne¹⁴. Nadto, określono go jako akt przemocy stricte związany z zastosowaniem gwałtu, by umiejętnie wpłynąć na opinię publiczną czy też indywidualną¹⁵. Przytoczyć również należy definicję

¹¹ K. Sławik, *Terroryzm*, Poznań 1993, s. 50.

¹² M. Zajda, *Teoretyczne aspekty terroryzmu*, „Security, economy & law” 2015, nr 8, s. 65.

¹³ *Ibidem*, s. 65.

¹⁴ T. Białek, *Terroryzm manipulacja strachem*, Warszawa 2005, s. 147.

¹⁵ *Ibidem*, s. 145-146.

funkcjonującą w Departamencie Sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych, gdzie terroryzm opisano jako zachowanie kryminalne, skupione na zastraszeniu czy przymuszeniu społeczeństwa do konkretnych działań i postaw, a przy tym określając formę rządów opartą na przymusie i strachu¹⁶.

Jak wskazano, terroryzm będący zjawiskiem drastycznie i gwałtownie ewoluującym, posiada różne przejawy. W związku z tym, piśmiennictwo wskazuje wiele podziałów, które *de facto* rozbijają i coraz bardziej kazuistycznie opisują zjawisko terroryzmu politycznego. Wskazuje się rozróżnienia z uwagi na kryteria podmiotowe i przedmiotowe (głównie aspekt motywacji). Nadto, z szeregu kryteriów wyodrębnia się terroryzm o charakterze politycznym i niepolitycznym (patologicznym i przestępczym)¹⁷.

Nadto, pojawia się również problem, jakim jest cienka granica pomiędzy terroryzmem a rewolucją (w pozytywnym tego słowa znaczeniu), czy między terrorystą a bojownikiem o wolność. Owa granica wiąże się ze swego rodzaju wojną ukrytą, dla grupy stosującej terroryzm – w imię słusznych racji. Bruce Hoffman pisze, że „różnica między rewolucjonistą a terrorystą sprowadza się do tego, o co każdy z nich walczy. Ktokolwiek broni słusznej sprawy, walczy o wolność i wyzwolenie swojego kraju od najeźdźców, osadników i kolonialistów, nie może być nazwany terrorystą”¹⁸.

Mnogość podziałów i rozbudowanych definicji powoduje pewnego rodzaju zapętlenie. Mając na względzie dynamikę tego pojęcia, możliwym do uznania wnioskiem jest to, iż rozczłonkowanie i dopisywanie nowych form nie staje się przyczyną poznania, ani zobrazowania problemu. Wręcz przeciwnie, powoduje coraz to nowsze problemy kwalifikacyjne, jednocześnie przyczyniające się do powstania chaosu definicyjnego. Przytaczając stwierdzenie Aleksandra z Hales: „Rzecz jest w świecie piękna, gdy zachowuje miarę, kształt i ład”¹⁹.

Estetyka pojęciowa

Wspomniana kazuistyka związana z procesem tworzenia pojęcia terroryzmu politycznego powoduje, że stanowienie i stosowanie prawa ulega zachwianiu. Przywołując stwierdzenie W. Tatarkiewicza: „Jednym słowem, na przestrzeni więcej niż dwu tysięcy lat powtarza się ta sama koncepcja: piękno polega na mierze, proporcji, liczbie, układzie i

¹⁶ E. Wojciechowski, *Terroryzm. Analiza pojęcia*, „Przegląd bezpieczeństwa wewnętrznego” 2009, nr 1, s. 55.

¹⁷ M. Zajda, *op. cit.*, s. 65.

¹⁸ B. Hoffman, *op. cit.*, s. 24.

¹⁹ K. Zeidler, *Estetyka prawa*, Gdańsk 2018, s. 62-63.

stosunku części”²⁰. Mając na uwadze fakt, iż pojęcia (a co za tym idzie, również przepisy prawa) nadają kształt, porządek oraz systematykę i organizację rzeczywistości, to bez wątplenia mamy do czynienia z funkcjonalnością, a jednocześnie z estetyką definicji²¹. W związku z tym, należałoby odnieść owe stwierdzenia do materii związanej z tworzeniem niezliczonej ilości opisu „terroryzmu politycznego”. Podkreśla się rolę wykładni, dzięki której można odnaleźć prawo, a co za tym idzie – poczynić swego rodzaju ustalenie na temat tego, jakie znaczenie zostało zakodowane w danym tekście prawa²². Zgodnie z zasadami techniki prawodawczej, w aspekcie „poetyki normatywnej” stwierdzono, iż naśladowanie rzeczywistości winno być zwięzłe i syntetyczne, by dzięki temu uniknąć nadmiernej szczegółowości²³. Każdorazowo stworzona definicja powoduje, iż należy poszukiwać intencji i odpowiadać na pytanie „co autor miał na myśli?” – zatem, im więcej definicji, które mają sprecyzować pewne cechy, tym (*de facto*) więcej niewiadomych. Metodą pozwalającą zachować prostotę, a jednocześnie spójność i pewną stałość pojęciową jest stosowanie wykładni.

Pojęcie wykładni odnosi się do pewnego procesu mającego na celu wydedukowanie tudzież ustalenie treści wzorów konkretnych zachowań, czy też rezultatu tego procesu. W przypadku definiowania terroryzmu politycznego powinniśmy zwrócić uwagę na *analogia iuris*, która pozwala na wnioskowanie o obowiązywaniu pewnej normy bazując na prawie (ogólnie)²⁴. Dzięki *analogii iuris*, by móc konstruować pojęcia i definicje, można odwoływać się do szeregu przepisów, ogólnych zasad oraz konsekwencji prawodawstwa. W związku z tym, definicji (i obowiązującej normy) doszukuje się w aksjologii całego systemu – w przypadku „terroryzmu politycznego” można wykorzystać całość prawa międzynarodowego.

Sięgnięcie po analogię nazywane jest przypadkiem wyjątkowym, gdyż konsekwencje takiego działania nie posiadają oparcia w ustawie, które byłyby wyrażone wprost. Analogia jest zatem metodą interpretacji, która wskazuje możliwe znaczenie, a bardziej pewien „potencjał znaczeniowy”. W związku z tym, ustalenie granicy językowej i stosowanie prostoty znaczeniowej pozwoli osiągnąć pewien ład w kwestii definiowania „terroryzmu politycznego”.

By móc wytworzyć obszar, bądź też punkt wyjścia, z którego można byłoby kwalifikować lub dyskwalifikować dane zachowania jako terroryzm, należałoby wskazać

²⁰ W. Tatarkiewicz, *Parerga*, Warszawa 1978, s. 9.

²¹ K. Zeidler, *op. cit.*, s. 63-64.

²² *Ibidem*, s. 65.

²³ P. Marcisz, *Miejsce tego co estetyczne w obszarze prawa*, Warszawa 2007, s. 26-27.

²⁴ T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2011, s. 248.

najprostszą i najbardziej elastyczną definicję, która mimo wszystko – w pewnych ryzach trzymałaby wykładnię i interpretację owej definicji. W związku z tym, należałoby wyodrębnić pewne cechy, którymi można opisać terroryzm polityczny. Przede wszystkim, domeną terroryzmu politycznego jest działanie umyślne, oparte na zastraszeniu i przemocy, które ma na celu wywołanie pewnego stanu pożądanego (głównie z aspektu politycznego).

Zatem, by móc odejść od kazuistycznego podejścia, należy spojrzeć na terroryzm polityczny szeroko i zdefiniować go tak, by bardzo syntetycznie i spójnie zawrzeć jego cechy wewnątrz jednej definicji. Przytaczając spostrzeżenia C.A.J. Coady'ego, należy określić aktem terrorystycznym każde polityczne użycie przemocy, które potępia się moralnie nie z powodów politycznych, lecz z uwagi na rodzaj zastosowanej przemocy²⁵.

Podsumowanie

Mając na względzie powyższe, stwierdzić należy, iż powaga problemu terroryzmu politycznego wpłynęła na rozwój badań w tym obszarze. Ewolująca skala tego problemu skupia się przede wszystkim na analizie historycznej wszelkich konfliktów (globalnych, regionalnych i lokalnych). Dzięki wskazanej powyżej definicji sformułowanej przez C.A.J. Coady'ego pojawia się pewna płaszczyzna, nieporuszalna podstawa, na której można budować interpretację oraz wykładnię, i kwalifikować działania, jako terrorystyczne.

Odpowiednie, a przy tym proste zdefiniowanie pojęcia, bezsprzecznie ułatwi walkę z terroryzmem. Aktualnie należałoby podnieść rangę edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa, która przełożyłaby się na określenie planu przeciwdziałania aktom przemocy. Zrozumienie złożoności problemu, a przy tym konsekwentne zakreślanie jego prostych, aczkolwiek elastycznych ram usunęłoby sprzeczności i problemy identyfikacyjne. Zaznaczyć należy, iż analogia nie daje nieograniczonej swobody, a pozwala lawirować pomiędzy przepisami, by wypełnić powstałą lukę, bądź niewiadomą. Skondensowanie pojęcia terroryzmu politycznego ma walor nie tylko społeczny (w rozumieniu prawa i nauk politycznych), ale również skłania społeczeństwo do wartości edukacyjnych i wychowawczych estetyki²⁶, bowiem wycucie estetyczne pozwala odróżnić dobro od zła oraz znaleźć odniesienie do prawdy i moralności²⁷.

Główną ideą państw powinna być chęć zminimalizowania skutków terroryzmu politycznego, a ostatecznie (idealistyczne) zamknięcie ścieżki ataków terrorystycznych. W

²⁵ C.A.J. Coady, *Moralność terroryzmu*, [w:] *Etyka wojny*, (red.) T. Żuradzki, T. Kuniński, Warszawa 2009, s. 306-307.

²⁶ A. M. Żukowska, *Edukacja estetyczna a kształcenie postawy kreatywnej*, Lublin 2017.

²⁷ K. Zeidler, *op. cit.*, s. 272.

kwestii bezpieczeństwa ludzkości przeanalizowanie i rozszyfrowanie otaczającej nas rzeczywistości oraz istniejących zjawisk o charakterze patologicznym jest istotne dla rozwoju jednostek oraz społeczeństwa jako kolektywu²⁸. Prostota pojęciowa pozwoli na lepsze zrozumienie nakreślanych problemów. Każdorazowe doprecyzowanie terroryzmu politycznego spowoduje, iż trudniej będzie przyporządkowywać nowe formy ataków bez kolejnej zmiany definicyjnej. Zatem, by zbliżyć się do stanu pożądanego należałoby myśleć o prawie jak o sztuce, by z pożytkiem poznawczym zastosować w tym przypadku estetykę²⁹.

Bibliografia

1. Białek T., *Terroryzm manipulacja strachem*, Warszawa 2005.
2. Bielawski K., *Znaczenie edukacji dla bezpieczeństwa we współczesnym społeczeństwie*, „Cywilizacja i Polityka” 2016, nr 14.
3. Borkowski R., *Konflikty współczesnego świata*, Kraków 2001.
4. Cesarz Z., Stadtmuller E., *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wrocław 2002.
5. Chauvin T., T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2011.
6. Coady C.A.J., *Moralność terroryzmu*, [w:] *Etyka wojny*, (red.) T. Żuradzki, T. Kuniński, Warszawa 2009.
7. Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 1999.
8. Jenkins J. P., *Terrorism*, [w:] *Encyclopedia Britannica Online*.
9. Laqueur W., *Reflections on Terrorism*, “Foreign Affairs” 1986, vol. 65, nr 1.
10. Marcisz P., *Miejsce tego co estetyczne w obszarze prawa*, Warszawa 2007.
11. Resztak I., *Pojęcie, historia i typologia zjawiska terroryzmu*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 7-8.
12. Schmid A., *Political Terrorism: A Research Guide*, New Brunswick 1984.
13. Sławik K., *Terroryzm*, Poznań 1993.
14. Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. III, Warszawa 1989.
15. Tatarkiewicz W., *Parerga*, Warszawa 1978.
16. Wiak K., *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Lublin 2009.
17. Wojciechowski E., *Terroryzm. Analiza pojęcia*, „Przegląd bezpieczeństwa wewnętrznego” 2009, nr 1.

²⁸ K. Bielawski, *Znaczenie edukacji dla bezpieczeństwa we współczesnym społeczeństwie*, „Cywilizacja i Polityka” 2016, nr 14, s. 299-307.

²⁹ K. Zeidler, *op. cit.*, 273.

18. Zajda M., *Teoretyczne aspekty terroryzmu*, „Security, economy & law” 2015, nr 8.
19. Zeidler K., *Estetyka prawa*, Gdańsk 2018.
20. Żukowska A. M., *Edukacja estetyczna a kształcenie postawy kreatywnej*, Lublin 2017.